

ВОСПИТАНИЕ В СОТВОРЧЕСТВЕ
**(моделирование и проектирование
образовательных систем)**

Сборник научных статей

Выпуск 4

Минск
РИВШ
2012

Е. Н. Пархоменко – старший преподаватель Могилевского государственного университета имени А. Кулешова.

В. В. Позняков – профессор кафедры молодежной политики Республиканского института высшей школы, доктор философских наук, профессор.

М. А. Романова – доцент Полесского государственного университета, кандидат физико-математических наук.

Н. В. Толкачева – преподаватель кафедры теории и практики немецкого языка Барановичского государственного университета, аспирант Академии последипломного образования.

О. Е. Шараповская – преподаватель Минского государственного технологического техникума.

СОДЕРЖАНИЕ

ПУТЕВОДИТЕЛЬ ПО СБОРНИКУ	3
Раздел I. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МОДЕЛИРОВАНИЯ	13
Позняков В. В. Творческое развитие личности в контекстном измерении ...	13
Левко А. И. Моделирование в социокультурной практике и научном познании	26
Наумчик В. Н. Модель как необходимое условие наглядности	39
Позняков В. В. Моделирование объекта с рискоминимизирующими свойствами	50
Раздел II. МОДЕЛИРОВАНИЕ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СИСТЕМАХ	63
Запрудский Н. И. Моделирование и проектирование как методы описания дидактических систем	63
Глинский А. А. Разработка и реализация проекта в модельном представлении	70
Беляева Н. М. Системная модель методической работы	87
Толкачева Н. В. Модель становления инновационного отношения студентов университета к учебной деятельности	98
Иванова Д. В., Макейчик Е. Г. Модель оптимизации учебного процесса с использованием инновационных технологий	107
Волкова О. В. Развитие образной памяти на основе идей школы «Эйдегики»	112
Пархоменко Е. Н. Моделирование процесса формирования логического мышления учащихся среднего школьного возраста	120
Шараповская О. Е. Методика применения авторского метода «Нетрадиционная концептуальная идея»	133
Кахноўская А. В. Этнакультурнае выхаванне дзяцей: аўтарская мадэль	144
Кахноўская А. В. Мадэль арганізацыі эксперыментальнай работы па этнакультурным выхаванні дзяцей	151
Кахноўская А. В. Мадэльяванне метадычнай работы па фарміраванні ў дзяцей элементарных уяўленняў пра этнічную культуру і гісторыю сваёй краіны	155
Мінова М. Е. Детское общественное объединение как воспитательная система (аксиологический аспект)	162
Горошечня Т. А. Формирование политической зрелости студенческой молодежи в условиях выборочной кампании в Республике Беларусь (на примере социологических исследований в БГТУ)	170
Кожуховская Л. С. Адаптация иностранных студентов: межкультурный и психологический аспекты	175

ЭТНАКУЛЬТУРНАЕ ВЫХАВАННЕ ДЗЯЦЕЙ: АЎТАРСКАЯ МАДЭЛЬ

Этнакультурнае выхаванне – гэта новая категорыя, якая непасрэдна звязана з этнагій як наукаі [6]. У этнагіі цэнтральнымі паняццямі з'яўляюцца вывучэнне народаў-этнасаў, іх паходжання, заканамернасцей развіцця, характар жыццядзейнасці, культурныя традыцыі, быт і міжэтнічныя ўзаемасувязі [6–8].

Праблеме этнакультурнага выхавання прысвечана значная колькасць даследаванняў у педагогіцы і псіхалогіі. Аднак першапачаткова выхаванне на аснове культуры і традыцый народа трактувалі як народнае выхаванне. Першымі яе акрэслі наступныя мысліцелі Сярэднявежча: М. Гусоўскі, С. Расінскі, Ф. Скарына, С. Будны, С. Палацкі [10]. Новы накірунак набывае народнае выхаванне ў эпоху Адраджэння, убіраючы ў сябе гуманістычныя павевы. Далейшае развіццё пазначаная вышэй праблема атрымала ў працах Я. А. Каменскага, А. Дзістэрвега, М. А. Дабралюбава, К. Д. Ушынскага і інш. Праблемы этнічнага выхавання мелі працяг і ў савецкі перыяд, яны падтрымліваліся Н. К. Крупскай, А. В. Луначарскім, А. С. Макаранка, С. Т. Шацкім, П. П. Блонскім і інш.

Падыходы да праблемы. Праблема этнакультурнага выхавання шырока прадстаўлена ў работах беларускіх і расійскіх даследчыкаў. Паказальнай з'яўлецца вялікая колькасць падыходаў да яе разумення. Асаблівы ўклад у распрацоўку адзначанай праблемы ўнеслі такія расійскія навукоўцы, як І. А. Ільін, Е. В. Бандарэўская, В. С. Кукушын, Г. М. Волкаў, Н. Я. Шчуркова і інш.

Так, І. А. Ільін адзначаў, што «выхаванне дзяцей ёсьць менавіта абуджэнне іх пачуццяў да нацыянальнага духоўнага вопыту, умацаванне ў ім, іх сэрца, іх волі, іх уяўленняў і іх творчых задумак» [2, с. 53]. Сутнасць ідэі вучонага заключаецца ў тым, што развіццё асобы дзіцяці на аснове нацыянальных каштоўнасцей павінна быць пастаўлена ў цэнтр выхавання. Сярод асноўных фактараў выхавання І. А. Ільін адзначае мову, песню, малітву, казку, жыццё святых і герояў, пазію, гісторыю, нацыянальную тэрыторыю, гаспадарку, тым самым вызначаючы і асноўныя сродкі этнавыхавання.

Я. В. Бандарэўская [3], прадстаўнік культуралагічнага падыходу, адной з важнейшых задач выхавання як чалавекаўтаральнага пракэсу лічыць яго вяртанне ў кантэкст культуры. Аўтар падкрэслівае ідэю аб тым, што «неабходна інтэграцыя адукацыі ў культуру. Гэта значыць арыентацыя яе на агульначалавечыя каптоўнасці, сусветную

і нацыянальную духоўную культуру, гуманізацыю пракэсу выхавання, гуманітарызацыю зместу навучання і выхавання». Этнакультурнае выхаванне разглядаецца даследчыцай як пэўны пракэс уключэння асобы ў этнакультуратворчую дзеянаць.

Вызначальную ролю этнакультуратворчай дзеянасці ў этнакультурным выхаванні надае і Н. Я. Шчуркова. Аўтар разглядае адносіны ў якіх зместу выхавання, яны павінны будавацца такім чынам, каб педагогічны дапамаглі дзіцяці авалодзіць культурным багаццем, асаблівым чынам арганізаваўшы іх жыццядзейнасць. Дадзеную жыццядзейнасць, падкрэслівае аўтар, мэtagодна ажыццяўляць у трох накірунках:

- асваенне культуры (азнаймленне са светам і жыццём на ўзроўні культуры);
- засваенне культуры (узаемадзясянне са светам на ўзроўні культуры);
- прысваенне культуры (пражыванне адносін да свету і жыцця на ўзроўні сучаснай культуры). Вынікам арганізаванай такім чынам жыццядзейнасці з'яўляюцца веды пра свет, уменне ўзаемадзейнічаць са светам, адносіны да свету» [13, с. 24].

Упершыню ў педагогічнай літаратуры тэрмін «этнапедагогіка» прымяніў акадэмік РАА Г. М. Волкаў. Навуковец сцвярджае, што этнакультурны вопыт кожнага этнасу ўтрымлівае ў сабе адукацыйны патэнцыял. У сваіх работах па этнапедагогіцы ён вызначае асноўныя педагогічныя паняцці народнай педагогікі, дзіцяці як аб'екта і суб'екта выхавання, функцыі, фактараў, метадаў, сродкаў выхавання і яго арганізацыю. Для даследчыка народная культура выхавання прадстаўляе сабой аснову ўсякай культуры. Г. М. Волкаў вялікую ролю ў этнапедагогіцы надае пераемнасці пакалення: «Пераемнасць пакаленняў забяспечваецца выхаваннем, якое выступае ў якасці фактара сацыяльнага развіцця асобы і духоўнага прагрэсу народа» [4, с. 36].

В. С. Кукушын [9], як і Г. М. Волкаў, сэнс этнапедагогічнага выхавання бачыць ва ўмацаванні пераемнасці пакаленняў для векавых гуманістычных традыцый народа, у канчатковым выніку – усведамленне прыналежнасці да сваіх каранёў.

Сярод беларускіх даследчыкаў этнакультурнага выхавання неабходна адзначыць Г. П. Арлову, А. А. Гримаця, Д. М. Дубініну, У. М. Конана, А. Ю. Лозку, В. А. Салеева і інш.

У сваіх даследаваннях Г. П. Арлова разглядае пытанні пераемнасці тэорыі выхавання народнай педагогікі і навуковай педагогікі пракэсіярованыя выхавання народнай педагогікі знаходзіцца ва ўзаемасувязі і ва ўзаемадзясянні з навуковай педагогічнай тэорыяй выхавання, выхаваўчая практика народнай педагогікі супадносіцца з выхаваўчай

практыкай навуковай педагогікі» [1, с. 13]. Г. П. Арлова, у прадаўжэнне ідэй Г. М. Волкава, лічыць, што ўсё народнае выхаванне накіравана на фарміраванне народнага ідэалу. Да следчык вылучае такі тэрмін, як «маральны кодэкс», які мае на ўвазе сукупнасць маральных патрабаванняў да чалавека, правілы і нормы паводзін, сканцэнтраваныя ў розных відах вуснай народнай творчасці. Для беларусаў маральны кодэкс, адзначае Г. П. Арлова, сканцэнтраваны ў прымаўках і прыказках, казках і песнях.

У. М. Конан [10] разглядае выхаванне ў народнай педагогіцы, з аднаго боку, як выхаванне дзіцяці ў этнакультурным асяроддзі, а з другога – народнае выхаванне ёсьць мэтанакіраваны працэс выхавання і наўчання пры дапамозе асаблівых, уласцівых пэўнаму народу формаў, метадаў і прыёмаў.

На думку А. А. Гримаця, «толькі выхаванне, заснаванае на народнай мудрасці, валодае той выхаваўчай сілай, якой няма роўных у самых лепшых тэарэтычных сістэмах» [5, с. 3]. Аўтар пропануе змест, формы, метады і сродкі выхавання, заснаваныя на поглядах народнай педагогікі. Пераемнасць пакаленняў, этнічныя каштоўнасці выступаюць для А. А. Гримаця асноўнымі сродкамі выхавання.

Падыход да этнакультурнага выхавання В. А. Салеева [12], як і Г. П. Арловай, Г. М. Волкава, грунтуецца на ідэі, паводле якой за асноўную выхаваўчую парадыгму ў народнай педагогіцы бярэцца імкненне да выхавання дасканалага чалавека. Разглядаючы структуру этнапедагогікі, В. А. Салеёў вылучае нарматыўныя і ненарматыўныя (нетрадыцыйныя) формы выхавання. Да першых аўтар адносіць маральнае выхаванне і яго нязменную частку – сямейнае выхаванне, працоўнае выхаванне і рэлігійнае выхаванне. Да ненарматыўных (нетрадыцыйных, таму што з цягам часу ў іх выкарыстанні таксама складалася пэўная даволі моцная традыцыя) – фальклор і народнае мастацтва.

Д. М. Дубініна разглядае этнакультурнае выхаванне дзяцей дашкольнага ўзросту як «мэтанакіраваны працэс фарміравання ў дзіцяці нацыянальна-культурнага аблічча, на аснове прыняцця ім каштоўнаснага ідэалу роднай культуры; станаўленне каштоўнасных арыентараў дзіцяці і спосабаў яго ўзаемадзеяння з сацыякультурным акружэннем» [6, с. 11].

Такім чынам, агляд даследаванняў па праблеме этнакультурнага выхавання паказвае, што існуе шматлікае разуменне як тэрминаў, прымяняемых да яго апісання, так і азначэнняў яго самога.

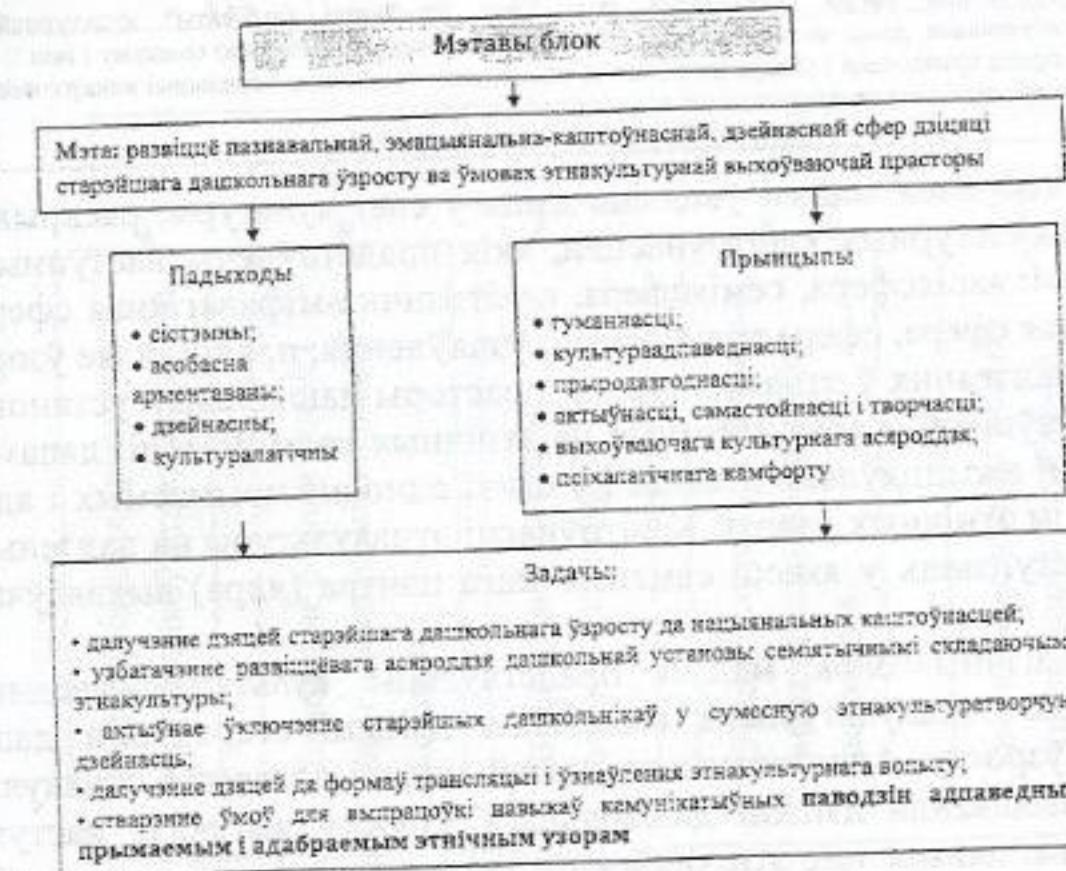
Аўтарскі падыход да праблемы этнакультурнага выхавання. У нашым даследаванні ў якасці рабочай прынята наступная трактоўка этнакультурнага выхавання. Этнакультурнае выхаванне – сістэмны,

мэтанакіраваны працэс уключэння дашкольнікаў у выхоўвающую прастору этнакультурнага зместу, што забяспечыць павышэнне іх этнічнай дасведчанасці, фарміраванне этнічнай ідэнтычнасці і развіццё каштоўнасных адносін да этнічнай культуры беларусаў.

Мяркуем, этнакультурнае выхаванне дзіцяці дашкольнага ўзросту павінна здзяйсняцца ва ўмовах спецыяльна створанай прасторы этнакультурнага зместу. За аснову мадэлявання такой прасторы ўзяты прынцып узбагачэння асяроддзя тыпаутваральнымі прыкметамі этнакультуры (структурныя формы культуры) [11]. Сярод іх мы вызначаем аксіясферу, семіясферу, архітэпічна-міфалагічную сферу, суб'ектную сферу культурнага тыпу, дзейнасную сферу культуратворчасці, прадметную сферу, сферу трансляцыі і ўзнаўлення культуры.

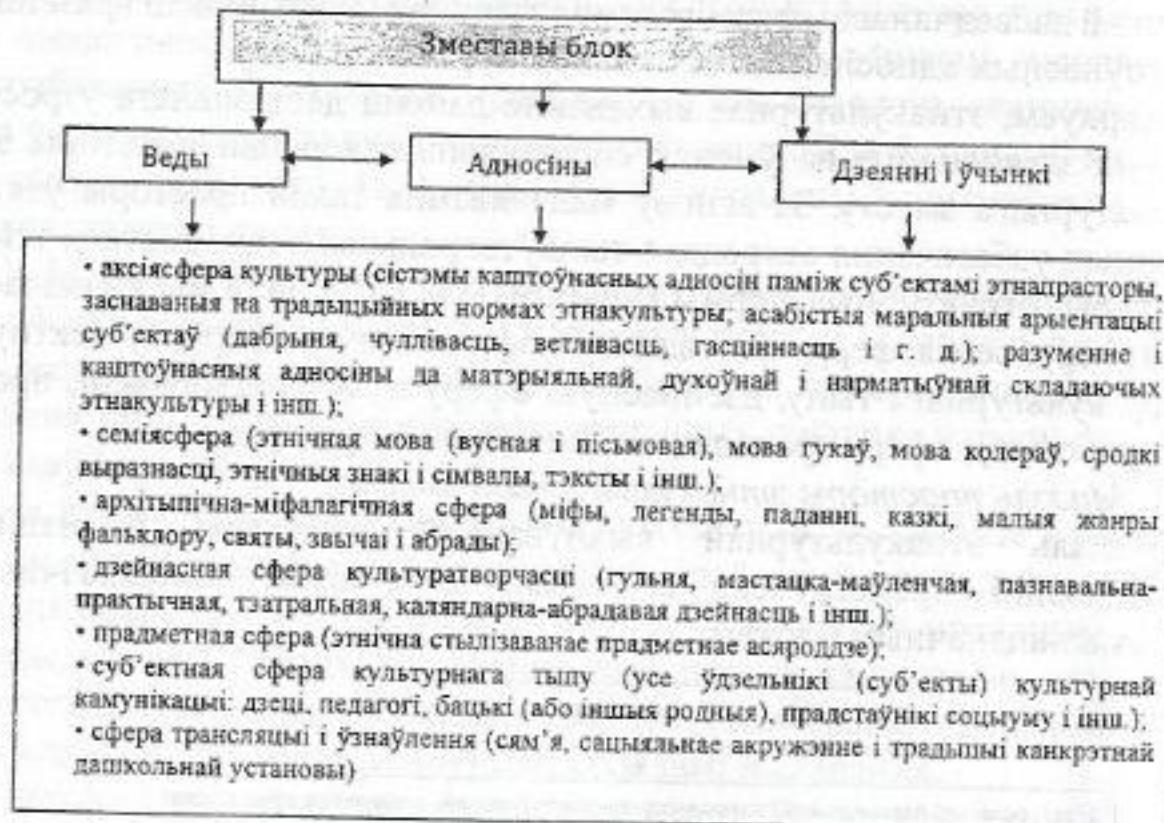
1. Мадэль прасторы этнакультурнага зместу

Мадэль этнакультурнай выхоўвающей прасторы ў нашым даследаванні прадстаўлена мэтавым, зместавым, тэхналагічным, вынікова-ацэнчальным блокам.

Мэтавы блок мадэлі прадугледжвае выхаванне дзіцяці старэйшага дашкольнага ўзросту, якое будзе характарызавацца наяўнасцю ведаў пра элементарную этнічную гісторыю і культуру свайго народа, жаўнеральніцтвам у этнакультуратворчай дзейнасці, арыентаваным на паводзінах і дзеяннях на нацыянальныя каштоўнасці, этнічна ідэнтыфікацыя сябе «Я-беларус». Дадзены блок арыентаваны на стварэнне адабрамі ўзорам.

рэнне ў дашкольнай установе пэўных умоў для забеспячэння вышэй пазначаных харкторыстык старэйшага дашкольніка.

Зместавы блок мадэлі ўводзіць дзіця ў свет культуры, раскрывае сэнс этнакультурных каштоўнасцей, якія прадстаўлены наступнымі яе сферамі: аксіасфера, семіасфера, архітэктурна-міфалагічна сфера, предметная сфера, сфера трансляцыі і ўзнаўлення; прадстаўляе ўзоры для ўзаемадзеяння ў этнакультурнай прасторы дашкольной установы яе прадстаўнікоў, з'арыентаваныя на этнічныя каштоўнасці; дапамагае дзіцяці ажыццяўляць дзеянні і ўчынкі адносна прымаемых і адабраемых ім этнічных узораў. Каштоўнасці этнакультуры на дадзеным этапе выступаюць у якасці семантычнага цэнтра (ядра) выхаваўчай сістэмы.

Тэхналагічны блок мадэлі прадстаўлены культурадпаведнай тэхналогіяй этнакультурнага выхавання дзіцяці старэйшага дашкольнага ўзросту. Адаптаваны да нашай мадэлі алгарытм этнакультурнага выхавання дзіцяці дашкольнага ўзросту выглядае наступным чынам: павышэнне этнічнай дасведчанасці – усведамленне сябе прадстаўніком канкрэтнага этнасу «Я-беларус» – каштоўнасныя адносіны да сябе і да іншых як да прадстаўнікоў канкрэтнага этнасу – актыўны ўдзел у этнакультуратворчай дзейнасці – дзеянні і ўчынкі, з'арыентаваныя на этнакультурныя каштоўнасці. Дадзены алгарытм рэалізуецца прадстаўленымі ніжэй складаючымі этнакультурадпаведнай тэхналогіі.

Вынікова-ацэначны блок мадэлі прадстаўлены крытэрыямі этнакультурнай выхаванасці дзіцяці старэйшага дашкольнага ўзросту ў вызначаных намі сферах этнічнай культуры. Кожная з прадстаўленых сфер характерызуеца адпаведнымі паказчыкамі, узровень якіх выяўляеца з дапамогай дыягностычных методык этнакультурнага накірунку.

Такім чынам, этнакультурнае выхаванне разглядаеца намі як сістэмны, мэтанакіраваны працэс уключэння дашкольніка ў выхоўвающую простору этнакультурнага зместу, што забяспечыць павышэнне іх этнічнай дасведчанасці, фарміраванне этнічнай ідэнтычнасці і развіццё каштоўнасных адносін да этнічнай культуры беларусаў. Мяркуем, што такі працэс павінен здзяйсніцца ў прадстаўленай вышэй просторы. Дадзеная простора этнакультурнага выхавання з'яўляеца цэласным утварэннем, якое эфектыўна ўпłyвае на развіццё асобы. Апісаная вышэй простора запрацуе пры ўмове, што стане натуральным асяроддзем жыццядзейнасці дзіцяці.

Спіс літаратуры

1. Арлова, Г. П. Народная педагогика: метад. дапам. / Г. П. Арлова, Т. Д. Вакушэнка, А. Л. Міхайлава. – Віцебск: ВДУ, 2006.
2. Баринов. В. Концепция национального воспитания / В. Баринов, К. Баринова // Воспитание школьников. – 2008. – № 7. – С. 52–56.
3. Бондаревская, Е. В. Ценностные основания личностно ориентированного воспитания / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 2008. – № 8. – С. 44–53.
4. Волков, Г. Н. Этнопедагогика: учеб. для студентов сред. и высш. пед. учеб. заведений / Г. Н. Волков. – М.: Академия, 1999.
5. Грымань, А. А. Народная педагогика беларусаў: метад. дапам. / А. А. Грымань [і інш.]. – Мінск: Ул. М. Скаун, 1999.
6. Дубініна, Д. М. Культура Беларусі ў казках і паданнях: этнакультурная адукацыя дашкольнікаў: дапам. для педагогаў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне дашк. адукацыі / Д. М. Дубініна, Д. У. Дубінін. – Мінск: Зорны верасень, 2008.
7. Константинова, С. С. Этнология: конспект лекций / С. С. Константинова. – Ростов н/Д: Феникс, 2005.
8. Крысько, В. Г. Этническая психология: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / В. Г. Крысько. – М.: Академия, 2002.
9. Кукушин, В. С. Этнопедагогика: учеб. пособие / В. С. Кукушин. – М.: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та; Воронеж; МОДЭК, 2002.
10. Народная педагогика беларусаў: вучб. дапам. / У. М. Конан [і інш.]; падагул. рэд. С. В. Снапкоўскай. – Мінск: Нац. ін-т адукацыі, 1996.
11. Позняков, В. В. Систематическое единство культуры / В. В. Позняков // Чалавек, грамадства, свет. – 2003. – № 1. – С. 80–93.

12. Салеев, В. А. Этнопедагогіка і эстэтычнае развіццё асобы / В. А. Салеев; М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Нац. ін-т адукацыі. – Мінск: НІА, 1994.

13. Щуркова, Н. Е. Новое воспитание / Н. Е. Щуркова. – М.: Пед. об-во России, 2000.

А. В. Кахноўская

МАДЭЛЬ АРГАНІЗАЦЫІ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЫ ПА ЭТНАКУЛЬТУРНЫМ ВЫХАВАНІ ДЗЯЦЕЙ

Сучасныя тэорыя і практыка педагогікі ўсё часцей звязана з народных традыцый, магчымасцей выкарыстання этнічнай культуры ў адукацыйным асяроддзі. Адываеца актыўнае ўваходжанне яе кампанентаў у адукацыйны працэс навучальных установ розных тышаў. Разам з тым, назіраецца імкненне людзей да захавання свайго самабытнасці, жадання падкрэсліць унікальнасць роднай культуры і піхалагічнага складу, усведамлення прыналежнасці да конкретнай этнічнай групы.

Этнічная культура прадстаўляе сабой сістэму ідэй адносна сэнса і значэння жыцця пэўнага этнасу. Ідэі аб'ектыўнуюцца ў каштоўнасцях, вуснай народнай творчасці, традыцыях, звычаях і іншых складаючых этнакультуры, захоўваючы і перадаючы наступным пакаленням народныя веды, уменні, асаблівасці арганізацыі жыццядзейнасці. На жаль, актуальнымі праблемамі развіцця грамадства сталі культурная агрэсія, дэфармацыя нацыянальнага харкту, разбурэнне першаасноў айчыннай культуры, страта натуральнага ўзаемадзеяння пакаленняў. У русле пазначаных вышэй абставін этнакультурнае выхаванне набывае асаблівую значнасць. Выхаванне дзяцей у кантэксле этнакультуры арыентавана на высокамаральны этнічны ідэал. У рамках нацыянальнай культуры сутнасць выхавання заключаецца ў фарміраванні яе цэласнага ўспрымання як крыніцы не толькі зместу адукацыі, але і духоўных, маральных каштоўнасцей чалавека – носьбіта этнакультуры, у самаідэнтыфікацыі асобы са сваім этнасам.

Акрамя таго, актуальнасць праблемы даследавання абумоўлена сукупнасцю фактараў навуковага, сацыяльнага і прыкладнога значэння. Яна вызначаецца ў першую чаргу фарміраваннем і развіццём нацыянальнай самасвядомасці ў сучасных новых умовах, а таксама неабходнасцю захавання нацыянальнай культурнай самабытнасці ва ўмовах глабальных працэсаў. Немалаважнае значэнне набывае і праблема тэарэтычнага аргументавання метадаў, методык, педагогічных практик нацыянальнага культурнага выхавання. Яе вырашэнне звязана з неабходнасцю распрацоўкі практика-арыентаваных методык і мадэлей этнакультурнага выхавання. Неабходна звярнуць увагу на